

Catedra de istoria medicinei a I.M.F. din Cluj (cond.: prof. V. L. Bologa, om de știință
emerit al R.P.R.)

CONTINGENȚELE STUDIULUI ISTORIEI MEDICINEI CU DISCIPLINELE ÎNVAȚĂMINTULUI MEDICAL

Valeriu L. Bologa

Concepția marxist-leninistă ne învață să privim toate fenomenele în mod dialectic.

Karl Marx a arătat în repetate rânduri că în cercetarea istorică „logicul” și „istoricul” trebuie să se contopească, că legitățile unei științe nu pot fi înțelese fără cunoașterea evoluției sale istorice. Prezentarea „logică” a științei să fie dată ca un rezultat al esenței dezvoltării ei.

Astfel nici știința medicală nu poate fi înțeleasă în legitatea ei decât privind-o istoric. Legile dialecticii pot fi demonstrate în modul cel mai convingător prin istoria științei. Studentul care a primit o serie de noțiuni generale asupra faptului că istoria științei se rezumă în mare parte la lupta dintre materialism și idealism, trebuie să cunoască datele concrete ale acestei probleme. Dovada nu trebuie făcută prin simple aserțiuni, ci documentată prin analiza faptelor istorice. Noile legi descoperite de știință au o importanță fundamentală pentru cimentarea unei concepții filozofice juste. *Engels* a accentuat că materialismul ia aspecte noi după fiecare descoperire epocală în domeniul științelor naturii. *Lenin* a generalizat din punct de vedere filosofic descoperirile științifice de la începutul secolului al XX-lea în „Materialism și empiriocriticism”. Această linie trebuie urmărită mai departe. Materialul factual al științelor naturii conduce la concluzii filozofice care pot să fie materialiste sau idealiste. Fără o concepție justă despre lume și viață, se poate ajunge la concluzii idealiste. Nici o catedră nu este în stare să demonstreze acest fapt mai bine, și îndeosebi mai sintetic decît istoria medicinei. Într-un număr suficient de ore, la sfîrșitul anilor de studii, cînd medicinistul a ajuns la o oarecare maturitate a gîndirii sale medicale, platforma ridicată pe care îl poate așeza un curs judicios alcătuit este în stare să-i ofere absolventului de studii medicale un orizont larg și o viziune sintetică, filozofică.

Îată în ce constă importanța educativă a învățămîntului medico-istoric, pentru precizarea devenirii ideilor fundamentale ale medicinei. Depănarea acestui fir trebuie să ne ducă la un argument convingător: se poate vedea clar că medicul și studentul în medicină, cărora li se repetă la toate disciplinele (prea adesea numai prin simplă enunțare) importanța fundamentală a pavlovismului, vor ajunge în mod firesc și neforțat prin cunoașterea devenirii istorice să-și dea seama singuri că toate căile istorice bune ale medicinei au trebuit să ducă, în mod inevitabil, spre pavlovism. Ei vor înțelege acum marea învățătură pe care ne-o dă istoria, că numai o viziune integrală dialectică oferă gîndirii medicale o perspectivă justă, că analitismul îngust duce la impas. Tot atît de logic vor ajunge la concluzia că *integralismul nu se poate dezvolta decît pe o bază consecvent materialist dialectică, că analitismul s-a născut dintr-o gîndire metafizică.*

Studentii noștri primesc un fond de cunoștințe din domeniul științelor naturii. Ei vor înțelege legile materialismului dialectic numai atunci cînd acestea vor putea

să fie documentate cu ajutorul istoriei științelor. *Lenin* arată că materialismul dialectic nu poate fi dezvoltat mai departe fără adincirea istoriei științelor. . . . Trebuie să se procedeze la „prelucrarea *dialectică* a istoriei gândirii omenești, a științei și a tehnicii“. *Lenin* arată cum cultura proletară trebuie să rezulte din evoluția cunoștințelor acumulate, care s-au cristalizat în omnire în timpul societății capitaliste și feudale, că multe căi au dus și duc spre cultura proletară, că ar fi o greșală imensă să se ajungă la concluzia că ar putea să devină cineva comunist fără ca să-și însușească ceea ce s-a acumulat în cultura și știința omenirii. Or, cine poate să illustreze mai bine acest fenomen decât istoriograful științelor și al medicinei?

În discursul său, la Congresul învățătorilor tov. *Gheorghe Gheorghiu-Dej* a accentuat că lupta pentru victoria materialismului față de idealism este o luptă pentru însuși progresul științelor. De aceea lupta contra concepțiilor idealiste trebuie să fie o preocupare centrală a tuturor educatorilor. *Iată cum învățământul de istoria medicinei se reliefează ca o disciplină specifică, fundamentală, în învățământul medical din țările socialiste și sintetizează și aplică la sfîrșitul școlarității, pe plan profesional, cunoștințele dobîndite în lecțiile de științe sociale. Istoria medicinei ar trebui să reprezinte în învățământul medical încoronarea întregului eșajodaj pedagogic al formării ideologice a viitorilor medici. Acesta este punctul de vedere al conducătorilor mișcării medico-istorice din U.R.S.S., exprimat chiar în ultimii ani într-o serie de articole programatice și în noul manual sovietic de istoria medicinii. A fost deci justă calea deschisă la noi prin reforma învățământului medical din 1948, care a introdus istoria medicinei la toate institutele de medicină și farmacie din țară.*

Este locul să accentuăm că învățământul medico-istoric este în mod greșit considerat de mulți drept o înșirare de date biografice și anecdote răsufilate. *Disciplina noastră este după cum credem că ani putut să arătăm — o disciplină de sinteză ideologică al cărei rost este acela de a învăța pe student să gîndească materialist-dialectic, de a-i arăta legătura dintre dezvoltarea medicinei și societate, de a-i ridica nivelul cultural și politic, ilustrînd lupta între materialism și idealism. În această direcție s-au îndreptat eforturile noastre, în învățământul medico-istoric.*

Mai trebuie să accentuăm și aspectul importanței istoriei medicinei pentru *educația patriotică* a studenților. Tov. *Gheorghe Gheorghiu-Dej* în discursul său la Congresul învățătorilor, a accentuat că educatorii trebuie să cultive mîndria patriotică față de tradițiile revoluționare ale poporului nostru muncitor, că trebuie să trezească interesul tineretului pentru opera creatoare a unui *Nicolae Bălcescu, V. Babeș, Gh. Marinescu, Aurel Vlaicu.*

Iată prima trăsătură de legătură a istoriei medicinei, — de o importanță fundamentală din punctul de vedere al educației comuniste, în învățământul nostru medical și anume cu sectorul „științe sociale“.

Istoria medicinei nu cuprinde însă numai istoria gândirii medicale. În ea trebuie să intre și istoria a ceea ce numim noi azi „sănătate publică“ sau „organizare sanitară“. Trebuie deci, pe lângă devenirea gândirii medicale, să se arate și evoluția măsurilor preconizate de marii medici ai trecutului în vederea îmbunătățirii sănătății oamenilor. Această problemă are o mare importanță ideologică, deoarece ea arată în mod peremptoriu că abia orînduirea socialistă este în stare să rezolve definitiv această problemă fundamentală.

E natural că în această ordine de idei problemele istorice care interesează diferitele ramuri ale igienei ne preocupă.

Iată a doua legătură cu o disciplină importantă a învățământului nostru medical.

La predarea materialului de istoria medicinei, *metodologic* procedez după cum urmează:

Dezvolt mai pe larg începuturile medicinei. Motivez: în tot mersul învățămîntului, la cursurile teoretice și în clinici, studentul primește neîncetat noțiunî în legatură cu medicina secolului al XIX-lea și al XX-lea. Cred că nu e student să nu știe ce a făcut un *Pasteur*, *Semmelweis*, un *Pirogov*, un *Roentgen*. În schimb, tot ce ne-a dat antichitatea clasică, cu minunata gîndire integralistă hipocratică, renașterea cu marile ei descoperiri în științele naturii și cu reformatorii revoluționari ai medicinei, este pentru ei o terra incognita. Ați! antichitatea cit și renașterea prezintă linii evolutive simple, clare, fundamentale, au pus temelie de granit a edificiului medicinei de mai tîrziu. Metodologic e mult mai ușor să situez studentul pe aceasta temelie. Restul poate să fie schițat, pentru ca studentul, reflectînd și combinînd, să ajungă la completarea întregului edificiu. După felul cum reacționează studentii la examen și cum știu să lege lucrurile, rămîn cu convingerea că procedează metodologic bine. Un exemplu din foarte multe: cînd vorbesc despre școlile din Kos și Knidos e foarte ușor să expun în linii clare analitismul școlii din Knidos: trec după aceea la întrebarea, cărui fenomen din medicina mai nouă îi corespunde acest analitism: întotdeauna primesc răspunsul just, spontan: virchowismul! Cînd, după cîteva săptămîni ajung la critica lui Virchow, legătura metodologică neforțată se dă de la sine.

Actuala programă analitică pe 15 ore este de așa natură încît nu permite o dezvoltare adîncită, de nivel înalt, academic, a vreunui capitol despre care cred că ar trebui prezentat à fond. De 3 ani fac următorul lucru: în primele 8 lecții dau, conform programei analitice, o scurtă privire esențială, pur didactică, aș zice, chiar școlărească, a întregii istorii a medicinei pentru colocviu. Acum studentii au punctele de reper care să-i ajute să facă legăturile între lecțiile dezvoltate și aprofundate pe care le țin în cele 7—8 ore restante. Ei știu că aceste lecții nu vor mai face obiectul examinării. Aceste lecții dezvoltate sînt de pildă: 1. Medicina primitivă, bazele activității vindecătoare, medicina populară actuală; insist asupra acesteia din urmă fiind convins că medicul tînăr, ajuns la sat, trebuie să cunoască gîndirea medicală primitivă a poporului pentru ca să înțeleagă cum trebuie combătute superstițiile. 2. *Kos-Knidos-Hippocrat*, gîndirea medicală sintetică și analitică, filozofia și etica medicinei. 3. Renașterea; individualizarea științelor naturii, pătrunderea experimentului în medicină. 4. *Louis Pasteur*, marea cotitură în medicina modernă. 5. *Victor Babeș*; trecerea medicinei științifice romînești de la faza organizatorică la cea creatoare. 6. *Ivan Petrovici Paolov*; noua sinteză superioară: medicina în orînduirea socialistă. Prin aceste lecții dezvoltate încerc să le dau studenților și posibilitatea de a înțelege ce e cercetarea științifică, să pătrundă în uzina cercetătorului, cu un cuvînt să-i ridic de la o receptivitate pur școlară la o viziune academică.

Cursurile se fac pe facultăți. Cu toate că ele sînt axate în general pe aceeași mare linie evolutivă a medicinei, am însă și grija să schițez profîluri, de exemplu pentru pediatri și stomatologi. Aceste profîluri sînt adîncite în ședințele de seminar. Pentru studenții s-a ținut în cadrul seminarilor o temeinică lecție de bibliografie și li s-au dat îndrumări cum să redacteze o lucrare științifică.

Pediatriilor li s-a făcut istoricul pediatriei în linii generale din timpurile cele mai vechi pînă în timpurile noastre, iar studenților de la stomatologie istoricul specialității lor.

În cadrul seminarului anului VI de medicină generală, s-au seminarizat vietile clasicele medicinei romînești (*Babeș*, *Marinescu*, *Stîncă*) pe baza unor scurte referate prezentate de studenții așa cum s-a procedat și în cazul seminarilor pentru studenții de la stomatologie. Prin schițarea acestui procedeu metodologic, cred că am atins esențialul contingentelor studiului istoriei medicinei cu disciplinele biologice și medicale: În puținele ore pe care le avem la dispoziție încercăm — și cred că reușim — să dăm studentului în linii mari, cu oarecare aprofundare, înțelegerea pentru problemele fundamentale ale gîndirii biologice și medicale din toate epocile. Prin aceasta el învață să înțeleagă esențialul conținutului de fond al disciplinelor biologice, medicale și chirurgicale. O intrare în amănunte nu este posibilă, și nici necesară: principalul e să i se ofere o orientare sintetică. Detaliile istoriei

fiecărei discipline nu trebuie să intre în sarcina istoricului medicinei; ele pot și ar trebui să fie expuse — firește pe scurt — în introducerea istorică la lecțiile fiecărei discipline, de specialist. De aceea programele noastre analitice prevăd astfel de prezentări istorice introductive și marile manuale unice (de ex. de Chirurgie și Medicină internă) au acum temeinice capitole istorice la începutul lor.

În sfârșit, îmi permit să insist asupra unui al patrulea compartiment: istoria farmaciei. Să nu uităm că noi avem un Institut medico-farmaceutic, că deci avem obligația ca în preocupările noastre tematice să acordăm greutatea specifică cuvenită nu numai problemelor medicinei generale, ale pediatriei și stomatologiei, ci și ale farmaciei.

În expunerea istoriei farmaciei, se respectă următoarele principii de bază, care contribuie într-o măsură considerabilă la educarea studenților farmaciști.

1. Periodizarea istoriei farmaciei pe baza învățăturii materialist istorice.

2. Expunerea dezvoltării farmaciei în raport de influența reciprocă cu dezvoltarea medicinei, științelor naturale, filozofiei și științelor sociale.

3. Totdeauna se insistă asupra condițiilor social-politice ale dezvoltării farmaciei dintr-o anumită etapă istorică și asupra luptei dintre ideile retrograde și progresiste.

Se face critica ideilor retrograde și se scoate în evidență singura cale posibilă, istoricește controlată și dovedită, pentru dezvoltarea științelor medicale și farmaceutice: gândirea materialista și metoda experimentală de la cele mai rudimentare forme de apariție ale acestora pînă la materialismul dialectic și metoda experimentală modernă, bazată pe cunoașterea legilor generale ale naturii și societății.

În încheiere aș vrea să mă ocup în câteva cuvinte de aspectul colaborării științifice pe linia contingentelor istoriei medicinei cu disciplinele medicale. În 1952 Sfatul științific al Ministerului Sănătății mi-a solicitat un memoriu cu privire la antrenarea specialiștilor din diferitele ramuri ale medicinei în cercetarea tradițiilor materialiste ale medicinei românești. În rezumat, concluzia memoriului meu, pe care o mențin în întregime și astăzi, este următoarea: Ca o soluție practică imediată ar trebui antrenat un număr de specialiști în vîrstă, care au trăit evoluția specialității lor în ultimii 50 de ani, să fie soclitați să redacteze, în forma unor memorii, istoricul specialității lor de la 1880 pînă în zilele noastre.

Medico-istoricul, din punctul de vedere al științei medicale, are de obicei o orientare de medicină generală: el este cel mult stăpîn pe o specialitate. El are posibilitatea și competența să reconsidere și să analizeze opera oamenilor de știință pînă la sfîrșitul veacului al XIX-lea, epocă în care au început marile specializări în domeniul medicinei. Cam pe la 1900, marii noștri creatori științifici devin specialiști, pe care numai un cunoscător în acea specialitate îi poate analiza, judeca și reconsidera. Deoarece, însă, s-ar putea ca de multe ori clinicienii și cercetătorii de laborator să nu vadă lucrurile în justa perspectivă a dezvoltării istorico-sociale, reconsiderările datorite lor au nevoie să fie plasate în cadrul general istoric cu ajutorul colaborării unui medico-istoric. Deci, pentru tratarea istoriei medicinei din secolul al XX-lea, se impune o colaborare strînsă între clinicienii și cercetătorii de laborator, pe de o parte, și cercetării istoriei medicinei, pe de alta.

Memoriile specialiștilor în vîrstă, servind ca material documentar de bază să fie prelucrate și formulate definitiv de un medico-istoric, care ar avea totodată sarcina să le întregască cu materialul dinainte de 1880 și să le dea o interpretare științifică materialist-dialectică. Planificînd în felul acesta o serie de monografii istorice ale principalelor specialități (chirurgie, ginecologie, neurologie, anatomie patologică, igienă, etc.), s-ar putea ajunge, cu timpul, după exemplul excelențelor monografii sovietice apărute în ultimii ani, la un număr considerabil de lucrări definitive și lămuritoare pentru trecutul nostru medical.

Sosit la redacție: 25 decembrie 1962.